

แนวทางการออกแบบปรับปรุง ที่อยู่อาศัย อาคารและพื้นที่ภายนอก สำหรับผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ชานเมือง : กรณีศึกษา พื้นที่เขตเทศบาล เมืองบึงยี่โก จังหวัดปทุมธานี

Design Guideline And Improvement Of Housing , Building And Outdoor Spaces For The Elderly In Suburban Zone : A Case Study Of Bueng Yitho Municipality , Pathum Thani Province

ลภา เฉลยจรรยา ไตรรัตน์ จารุทัศน์

ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Lapa Chaloeichanya, Trirat Jarutach

Department of Housing, Faculty of Architecture, Chulalongkorn University

fonlapa.c@gmail.com, trirat13@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ ทำการศึกษาสภาพสังคม และเศรษฐกิจของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่เทศบาลเมืองบึงยี่โก จังหวัดปทุมธานี รวมถึงวิเคราะห์พฤติกรรมการใช้งาน ปัญหา และความต้องการด้านที่อยู่อาศัย อาคาร และพื้นที่ภายนอกของพื้นที่ชุมชน เพื่อเสนอแนะแนวทางการออกแบบ และปรับปรุงพื้นที่ดังกล่าว รวมถึงพัฒนาสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ภูมิทัศน์ ให้มีความเหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ และผู้ใช้งานทุกสถานะทุกวัย จากข้อมูลการสอบถาม และสัมภาษณ์ รวมถึงการสำรวจพื้นที่ด้านที่อยู่อาศัย อาคาร และพื้นที่ภายนอกของพื้นที่ศึกษา คือ ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ 3 แห่ง ที่ตั้งอยู่ในโครงการจัดสรร ได้แก่ หมู่บ้านฟ้ารังสิต หมู่บ้านปิยวารมย์ คลอง 4 และหมู่บ้านสหพร พบว่าด้านที่อยู่อาศัย ลักษณะสภาพที่อยู่อาศัยในปัจจุบันส่วนใหญ่ คือ ทาวน์เฮ้าส์ และบ้านเดี่ยว มีปัญหา อุปสรรคของที่อยู่อาศัยปัจจุบันของผู้สูงอายุ ได้แก่ ห้องน้ำ ห้องครัว และบันได โดยมีสาเหตุมาจากพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมต่อการใช้งาน ส่วนด้านอาคาร และพื้นที่ภายนอกของพื้นที่ชุมชน มีปัญหาอุปสรรค ของการใช้งานพื้นที่ภายนอก ได้แก่ ทางเท้า ถนน ทางลาด และห้องน้ำ โดยมีสาเหตุมาจากพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมต่อการใช้งาน พื้นที่นั้น ๆ เสียหายไม่ได้รับการซ่อมแซม และไม่เพียงพอต่อการใช้งาน จึงควรเสนอแนะแนวทางการออกแบบและปรับปรุง ได้แก่ จัดเตรียมที่อยู่อาศัยให้เหมาะสมต่อสภาพการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุตามแนวคิดการออกแบบเพื่อทุกคน หรือ Universal Design เช่น แนะนำให้ผู้สูงอายุย้ายที่นอนลงมาชั้นล่าง ห้องนั่งเล่นควรมีประตูหน้าต่างบานใหญ่ที่เปิดออกสู่ภายนอก เพื่อให้ผู้สูงอายุจะได้เห็นบรรยากาศภายนอกได้แม้จะอยู่ภายในบ้าน ควรเพิ่มเติม และปรับปรุงพื้นที่สวนของสโมสร หรือสวนสาธารณะ เพื่อช่วยเพิ่มกิจกรรมกลางแจ้งให้กับผู้สูงอายุได้ออกมาใช้งานมากขึ้น เช่น สวนเพื่อการบำบัด (Healing garden), สวนสมาธิ (Meditation garden), สวนกระตุ้นประสาทสัมผัส (Sensory garden)

คำสำคัญ : ผู้สูงอายุ ที่อยู่อาศัย อาคารและพื้นที่ภายนอก ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

Abstract

This research aims to study regarding state of society and economy of elders in Bueng Yitho Municipality, Pathum Thani Province as well as analysis on Behavior of Usability, Issues, Housing, Building and Outdoor Spaces. In order to create residential design guidelines and developing on physically environmental landscapes, these are not only suitable for seniors but also for everyone.

After collecting all relevant information by interviewing and survey both residential locations and outdoor spaces. There are three areas where are located in Improving quality of life for the elderly Center included Fah Rangsit Village, Piyavararom Village klong 4 and Sathaporn Village. As a result, the majority of residencies currently are Townhouses and Houses. There are some issues occurred; including bathroom, kitchen and stairs which indicated an inappropriateness for usability. For buildings and outdoor spaces, there are several issues occurred; included damaged footpaths and roads which are not repaired yet. In other words, those facilities are not met the demand for usability as well as an inappropriateness for usability.

According to the results, there are some recommended solutions regarding residential design guidelines and location improvement, which are as follows; set up an appropriate residency that is suitable for an elder lifestyles and align with Universal Design Concept, for examples; provide suggestion to those seniors, instead of living in upper floor, they should move to lower floor for the convenient reasons. It is also suggested that in living room should have has a big door that can be opened to see outside. This will allow elders to enjoy themselves in relaxing atmospheres. Moreover, there are ideas of optional outdoor activities which aim to increase the level of using facilities among elders in the community; these consist of Healing garden, Meditation garden and Sensory garden.

Keywords : *Elders, Housing, Building and Outdoor Spaces, Improving quality of life for the elderly Center*

บทนำ

สถานการณ์ผู้สูงอายุโลก : องค์การสหประชาชาติได้ประเมินสถานการณ์ว่า พ.ศ. 2544 - 2643 จะเป็นศตวรรษแห่งผู้สูงอายุ หมายถึงการมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 10 ของประชากรรวมทั่วโลกและมีแนวโน้มว่าประชากรผู้สูงอายุเหล่านี้จะมีฐานะยากจน เป็นประเด็นท้าทายทั้งทางสังคมและเศรษฐกิจที่แต่ละประเทศจะต้องมีแผนรองรับ สำหรับประเทศไทย สำนักงานสถิติแห่งชาติ สรุปว่าไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุตั้งแต่ พ.ศ.2548 โดยมีประชากรผู้สูงอายุ ร้อยละ 10.4 ของประชากรทั้งประเทศ และคาดว่าจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ ในช่วง พ.ศ. 2567 - 2568 เมื่อพิจารณาข้อมูลจากเอกสาร World Urbanization Prospects¹ พ.ศ. 2557 ที่จัดทำขึ้นโดยองค์การสหประชาชาติ ได้ระบุไว้ว่า ปัจจุบันประชากรโลกอาศัยอยู่ในเขตเมืองมากกว่าเขตชนบท เกิดการพัฒนาเข้าสู่ความเป็นเมืองอย่างรวดเร็วและยังคงมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่องในอนาคต ซึ่งจะส่งผลทำให้ จำนวนประชากรที่อาศัยในเมืองจะมีมากขึ้นถึงร้อยละ 66 ของประชากรโลกทั้งหมด ซึ่งแตกต่างจากปัจจุบัน คือ ร้อยละ 54 เมื่อประชากรในเมืองมีความหนาแน่น ก็เกิดการความต้องการในด้านต่าง ๆ เพิ่มขึ้น ทั้งที่อยู่อาศัยและสาธารณูปโภค ทำให้เมืองเกิดขยายตัวไปยังพื้นที่ชานเมือง ซึ่งอาจส่งผลต่อพื้นที่ในเขตดังกล่าวได้ เพื่อให้การพัฒนาเมืองเกิดความยั่งยืนต่อไป จึงจำเป็นต้องมีการวางแผนพัฒนาและวางระบบที่ดี เพื่อมารองรับความต้องการและปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้ โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุ องค์การอนามัยโลก (WHO) จึงทำการศึกษาและได้ให้นิยามความหมายของ “เมืองน่าอยู่” ครอบคลุมถึงสถานะความเป็นอยู่หรือคุณภาพชีวิตของคน สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม เอกสิทธิ์ วัฒนธรรม วิถีชีวิตและจิตวิญญาณ ตลอดจนเมืองหรือชุมชนมีการบริหารปกครองที่ดีโดยเน้นความเป็นธรรม (equity) การมีส่วนร่วม (participation) และการประสานความร่วมมือ (Cooperation) ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาของเมืองและชุมชน โดยสามารถสรุปเป็นแนวคิดเรื่อง “พหุผลพลัง” (Active ageing) หรือ ‘สูงวัยอย่างมีคุณภาพ’ บัญญัติขึ้นโดยองค์การอนามัยโลกเมื่อ พ.ศ.2533 คือกระบวนการที่เหมาะสมและเอื้อให้เกิดโอกาสในการพัฒนาด้านสุขภาพ การมีส่วนร่วม ความมั่นคง เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของคนเมื่อสูงวัย โดยองค์การอนามัยโลก (WHO) ได้กำหนดกรอบการพิจารณาเมืองน่าอยู่สำหรับผู้สูงวัย (Age Friendly City) ไว้ 8 ประเด็น ดังนี้คือ 1.อาคารสถานที่และบริเวณภายนอก (Outdoor spaces & buildings) 2.ระบบขนส่งและยานพาหนะ (Transportation) 3.ที่อยู่อาศัย (Housing) 4.การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม (Social Participation) 5.การให้ความเคารพและการยอมรับ (Respect and social inclusion) 6.การมีส่วนร่วมในฐานะพลเมืองและการจ้างงาน (Civic participation and employment) 7.การสื่อสารและข้อมูลสารสนเทศ (Communication & Information) และ 8.การบริการชุมชนและการบริการสุขภาพ (Community support and health services)²

สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย : ในระยะเวลา 30 ปีที่ผ่านมา โครงสร้างอายุของประชากรไทยได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ประชากรไทยกำลังสูงวัยขึ้นอย่างรวดเร็ว สาเหตุที่ทำให้ประชากรไทยสูงวัยขึ้นได้แก่อัตราเกิดที่ลดลงอย่างรวดเร็วในเวลา 2-3 ทศวรรษที่ผ่านมา และอายุของคนไทยที่ยืนยาวขึ้น โดยประเทศไทยเข้าสู่ “สังคมสูงวัย” (Aged society) คือสังคมหรือประเทศที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งประเทศ หรือมีประชากรอายุตั้งแต่ 65 ปีมากกว่าร้อยละ 7 ของประชากรทั้งประเทศ แสดงว่า ประเทศนั้นกำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุตามคำนิยามขององค์การสหประชาชาติ (United Nations : UN) ตั้งแต่ พ.ศ.2548 จากนั้นประเทศไทยจะใช้เวลา 16 ปี ก่อนจะกลายเป็น “สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์” (Compleat aged Society) ในราว พ.ศ. 2564 และจะใช้เวลาอีกเพียง 10 ปีก็จะกลายเป็น “สังคมสูงวัยระดับสุดยอด”(Super aged society) ประมาณ พ.ศ.2574³ เมื่อโครงสร้างประชากรผู้สูงอายุของประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงไป ก็จะทำให้มีจำนวนประชากรสูงอายุมากขึ้น โดยผู้สูงอายุโดยส่วนใหญ่นั้นอาศัยอยู่ใน

¹ WHO, World report on Ageing and Health, 2015.

² WHO, Global age-friendly cities : a guide, 2007.

³ สำนักงานสถิติแห่งชาติ, สัมมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ.2513, 2523, 2533, 2543 และ 2553, 2553.

เขตชนบทตามลำพังหรือถูกทอดทิ้งให้อยู่กับหลาน เนื่องจากประชากรในวัยทำงานได้เดินทางเข้าไปหาแหล่งงานในตัวเมือง และส่วนมากจะส่งรายได้กลับมาทำให้สภาพสังคมมีการเปลี่ยนแปลงจากระบบเครือญาติที่สามารถดูแลช่วยเหลือกันได้อย่างใกล้ชิด มาเป็นสังคมเมืองที่ประชากรวัยเด็กและวัยทำงานต่างเร่งรีบออกจากที่อยู่อาศัยไปทำงาน หรือทำกิจกรรมต่าง ๆ โดยไม่มีเวลาดูแลผู้สูงอายุ มีการพัฒนาที่อยู่อาศัย เทคโนโลยีต่าง ๆ ที่ก้าวล้ำเกินความสามารถของผู้สูงอายุที่จะเข้าไปใช้งาน และการเข้าถึงยังสถานที่สาธารณะในหลายแห่งยังขาดมาตรฐานที่ผู้สูงอายุสามารถเข้าไปใช้งานได้

การขยายตัวของกรุงเทพมหานครและปริมณฑล (BMR-Bangkok Metropolitan Region)⁴

“กรุงเทพมหานครและปริมณฑล” คือ พื้นที่ที่เป็นเขตเมืองของกรุงเทพมหานครและจังหวัดที่ตั้งอยู่โดยรอบ ประกอบด้วยกรุงเทพมหานครและอีก 5 จังหวัดปริมณฑล คือ สมุทรปราการ ปทุมธานี สมุทรสาคร นครปฐม และนนทบุรี การเกิดเขตที่เป็นมหานครของกรุงเทพฯ นั้น เป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงนโยบายการพัฒนาที่ไม่ได้มุ่งเน้นเฉพาะกรุงเทพมหานคร แต่มีการขยายการพัฒนาด้านต่าง ๆ ไปในเขตจังหวัดปริมณฑล อาทิ ระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ ที่ส่งผลทำให้มีการไปตั้งโรงงานอุตสาหกรรมในเขตพื้นที่ดังกล่าวมากขึ้นเรื่อย ๆ และได้ส่งผลทำให้เกิดความต้องการแรงงานในพื้นที่มากขึ้นตามมา ตลอดจนมีการลงทุนด้านอสังหาริมทรัพย์อันเป็นผลจากตามความต้องการของที่อยู่อาศัยทั้งจากประชากรในพื้นที่ ผู้ที่เข้ามาทำงานในพื้นที่ และผู้ที่ต้องการบ้านพักอาศัยในราคาที่ไม่แพงนัก เนื่องจากบ้านที่อยู่ในเมืองชั้นในและชั้นกลางของกรุงเทพมหานครมีราคาสูงมาก ทำให้มีการย้ายบ้านเรือนออกไปอยู่ตามชานเมือง หรือพื้นที่ในจังหวัดใกล้เคียงมากขึ้น เขตพื้นที่ที่อยู่ติดกับกรุงเทพมหานครของจังหวัดนนทบุรี ปทุมธานี นครปฐม จึงมีบ้านจัดสรรผุดขึ้นอย่างมากมาย⁵ การขยายการใช้พื้นที่ ไปยังจังหวัดที่อยู่ใกล้เคียงกรุงเทพมหานคร ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน และได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพของพื้นที่ในบริเวณนี้อย่างมาก ในการวางแผนการพัฒนาในระยะต่อมา จึงได้ขยายพื้นที่การพัฒนาที่ครอบคลุมพื้นที่ที่รวมจังหวัดปริมณฑลเข้าไปด้วย แทนที่จะเป็นการพัฒนากรุงเทพมหานครโดด ๆ เพียงจังหวัดเดียวเหมือนที่เป็นมาในอดีต และพื้นที่นี้ได้กลายเป็นเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล หรือที่เรียกกันว่า BMR (Bangkok Metropolitan Region) ซึ่งการขยายการใช้พื้นที่ไปยังจังหวัดปริมณฑลนั้น ปัจจัยที่สังเกตเห็นได้จากการขยายตัวของเมือง คือ จำนวนของที่อยู่อาศัย จากสถิติข้อมูลการออกใบอนุญาตจัดสรรที่ดินทั่วประเทศ พ.ศ. 2558⁶ เมื่อนำมาพิจารณาจำนวนการออกใบอนุญาตจัดสรรที่ดินย้อนหลังตั้งแต่ พ.ศ.2554 ถึงพ.ศ. 2558 พบว่า จังหวัดปทุมธานี มีจำนวนการออกใบอนุญาตฯ มากที่สุดในจังหวัดปริมณฑล รองลงมาคือ จังหวัดนนทบุรี และจังหวัดสมุทรปราการ ตามลำดับ อีกทั้งเมื่อเปรียบเทียบจำนวนเขตการปกครองระดับเทศบาลเมือง พบว่า จังหวัดปทุมธานีมีจำนวนเทศบาลเมืองมากที่สุด คือ 9 แห่ง แสดงให้เห็นว่า จังหวัดปทุมธานีได้รับผลกระทบจากการขยายตัวของเมืองเป็นอย่างมาก

จังหวัดปทุมธานีเป็นจังหวัดที่มีความหลากหลายทั้งการเป็นศูนย์กลางการศึกษา และเมืองแห่งโรงงานอุตสาหกรรม ก่อให้เกิดการขยายตัวของชุมชนอย่างรวดเร็ว จากปัจจัยดังกล่าวจึงทำให้สภาพสังคมเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วมีการเคลื่อนย้ายของประชากรเป็นจำนวนมาก และมีการเปลี่ยนแปลงสังคมที่สำคัญนั้นคือ “การเข้าสู่สังคมสูงวัย” โดยข้อมูลจากที่ทำการปกครองจังหวัดปทุมธานี พบว่า ประชากรผู้สูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) มีจำนวนและสัดส่วนที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง จากการพิจารณาเรื่องความหนาแน่นของประชากรในแต่ละอำเภอของจังหวัดปทุมธานี พบว่า อำเภอธัญบุรี มีความหนาแน่นมากที่สุด คือ 1,816.66 คน ต่อตารางกิโลเมตร หนึ่งในนั้นมีตำบลบึงยี่โถที่ถูก

⁴ กาญจนา ตั้งชลทิพย์, กรุงเทพมหานคร: เมืองโตเดียวตลอดกาลของประเทศไทย, 2550.

⁵ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, การคาดประมาณประชากรของประเทศไทย ปี 2553-2583, 2553.

⁶ ศูนย์ข้อมูลอสังหาริมทรัพย์, รายงานประจำปี 2558, 2558.

ปกครองโดยเทศบาลเมืองบึงยี่โถ โดยได้รับการยกฐานะมาจาก “องค์การบริหารส่วนตำบลบึงยี่โถ” และจาก “เทศบาลตำบลบึงยี่โถ” สาเหตุที่มีการยกฐานะเป็น “เทศบาลเมืองบึงยี่โถ” เนื่องจากในปัจจุบัน เขตพื้นที่ตำบลบึงยี่โถมีความเจริญเติบโตและมีการพัฒนาในหลาย ๆ ด้านอย่างรวดเร็ว และสภาพสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่การเป็นสังคมเมืองมากขึ้น วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในตำบลบึงยี่โถมีการปรับตัวให้สอดคล้องกับความเป็นสังคมเมือง

เทศบาลเมืองบึงยี่โถในฐานะที่เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีภารกิจหน้าที่ในการให้บริการสาธารณะ ดูแลคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนให้มีความอยู่ดีกินดี จึงมีความจำเป็นต้องมีการพัฒนาเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม และเพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการ แก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนอย่างทั่วถึง ครอบคลุม รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น⁷ สืบเนื่องจากการเพิ่มขึ้นของประชากรผู้สูงอายุในเขตตำบลบึงยี่โถอย่างรวดเร็ว และมีแนวโน้มมากขึ้นเรื่อย ๆ อีกทั้งสถานการณ์ผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองบึงยี่โถ มีจำนวน 3,637 คน จากจำนวนประชากรทั้งหมด 31,670 คน คิดเป็นร้อยละ 11.48⁸ ทั้งนี้ เทศบาลเมืองบึงยี่โถจึงก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัย ดังนั้น เทศบาลเมืองบึงยี่โถจึงต้องมีมาตรการเร่งด่วนสำหรับการจัดบริการสาธารณะแก่ผู้สูงอายุ ทั้งการจัดสวัสดิการด้านสุขภาพ การจัดสวัสดิการสังคม การจัดงบประมาณบริหารจัดการสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อเตรียมความพร้อมในการ แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต⁹ จากสาเหตุที่พื้นที่เทศบาลเมืองบึงยี่โถเกิดการขยายตัวและมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว มีการเคลื่อนย้ายของประชากรเป็นจำนวนมาก ทำให้พื้นที่มีการสร้างหมู่บ้านจัดสรรขึ้นมากขึ้นเช่นกัน จนในปัจจุบันมีจำนวนโครงการจัดสรรกว่า 30 โครงการ และนอกจากสภาพสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปสู่การเป็นสังคมเมืองและมีความเจริญมากขึ้นแล้ว ปัญหาที่พบได้ในปัจจุบัน คือ พื้นที่ที่ถูกถนนสายหลักผ่ากลาง (ถนนนครนายก-รังสิต) มีโครงการจัดสรรเป็นจำนวนมาก ทุกบ้านมีรั้วกัน แยกกันอยู่ ที่อยู่อาศัยไม่ปลอดภัย ระบบขนส่งไม่สะดวกสบาย เป็นต้น

จากการศึกษาค้นคว้างานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่ผ่านมา พบว่า งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ส่วนใหญ่ เช่น งานวิจัยของวนัสรินทร์¹⁰ และงานวิจัยของอรไพลิน¹¹ จะเน้นการศึกษาในด้านใดด้านหนึ่งของด้านกายภาพเท่านั้น ซึ่งสอดคล้องเพียงบางประเด็นของกรอบการพิจารณาเมืองน่าอยู่สำหรับผู้สูงวัย เช่น ที่อยู่อาศัย หรือสภาพพื้นที่ภายนอกและตัวอาคาร เพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่ง หรือสองประเด็นใน 1 พื้นที่ศึกษา แต่ยังขาดการศึกษาที่ครบทั้ง 2 ด้านทางกายภาพ ดังที่กล่าวข้างต้น

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงเห็นถึงความสำคัญในการพัฒนาและปรับปรุงพื้นที่ทางกายภาพด้านต่าง ๆ สำหรับชุมชนผู้สูงอายุในเขตชานเมืองกรุงเทพมหานคร ให้เป็นไปตามกรอบการพิจารณาเมืองน่าอยู่สำหรับผู้สูงวัยทั้ง 8 ประเด็น สาเหตุที่ผู้วิจัยเลือกพื้นที่เขตเทศบาลบึงยี่โถ อำเภอธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี เนื่องจากเทศบาลเมืองบึงยี่โถ ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ มีนโยบายในการพัฒนาชุมชนและให้บริการผู้สูงอายุ รวมทั้งการมีส่วนร่วมของชุมชน ถึงแม้ว่าปัจจุบันจะมีพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ¹² ปี พ.ศ. 2546 มาตรา 11 ผู้สูงอายุมีสิทธิได้รับการคุ้มครอง การส่งเสริมและการสนับสนุนในหลาย ๆ ด้าน เช่น การบริการทางการแพทย์และการสาธารณสุข การรับข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต การพัฒนาตนเองและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม การรวมกลุ่มในลักษณะเครือข่ายหรือชุมชน และการอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยโดยตรงแก่ผู้สูงอายุในอาคารสถานที่ ยานพาหนะหรือการ

⁷ เทศบาลเมืองบึงยี่โถ, การบริหารจัดการศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ, 2557.

⁸ สำนักสถิติแห่งชาติ (United Nation : NN), ข้อมูลสถิติประชากร, 2557.

⁹ เทศบาลเมืองบึงยี่โถ, โครงการศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ, 2558.

¹⁰ วนัสรินทร์ สุสุวรรณ, การปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกชุมชนเพื่อการอยู่อาศัยที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุในชนบทภาคกลาง: กรณีศึกษาหมู่บ้านเขาน้อย อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์, 2553.

¹¹ อรไพลิน โชควิทยากร, สภาพการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุในโครงการจัดสรรประเภทบ้านเดี่ยว บ้านแฝด บ้านแถว : กรณีศึกษาโครงการโอลิมปาร์ค และ โอลิมปิกทาวน์ กานดา พระราม 2 กม.14 (แสงคำ , 2558).

¹² กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ 2546, 2547.

บริการสาธารณะอื่น และกฎกระทรวงที่ว่าด้วยเรื่องสิ่งอำนวยความสะดวก แต่จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่ายังไม่มียานวิจัยที่ศึกษาครบทั้ง 3 ด้านทางกายภาพ และมี 5 ด้านทางสังคมเป็นองค์ประกอบของกรอบการพิจารณาเมืองน่าอยู่สำหรับผู้สูงอายุ และผู้สูงอายุในเขตชานเมืองกรุงเทพมหานครยังประสบปัญหาในเรื่องของการใช้งานสถานที่ต่างๆ รวมถึงพื้นที่กายภาพภายนอกอาคาร แสดงให้เห็นว่า สิ่งเหล่านี้มีความสำคัญกับผู้สูงอายุ ทั้งนี้ผู้วิจัยทำการวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาเมืองน่าอยู่สำหรับผู้สูงอายุ เพื่อให้สามารถประยุกต์ใช้กับพื้นที่ชุมชนที่มีลักษณะใกล้เคียงกันกับพื้นที่ศึกษาต่อไปได้

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

- 1) เพื่อการศึกษาสภาพสังคม และเศรษฐกิจของผู้สูงอายุในพื้นที่ชุมชน
- 2) เพื่อวิเคราะห์พฤติกรรมการใช้งาน ปัญหา และความต้องการ ด้านที่อยู่อาศัย อาคารและพื้นที่ภายนอกของพื้นที่ชุมชน
- 3) เพื่อเสนอแนะแนวทางการออกแบบและปรับปรุงที่อยู่อาศัย อาคารและพื้นที่ภายนอก รวมถึงพัฒนาสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ภูมิทัศน์ ให้มีความเหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุและผู้ใช้งานทุกสถานะทุกวัย

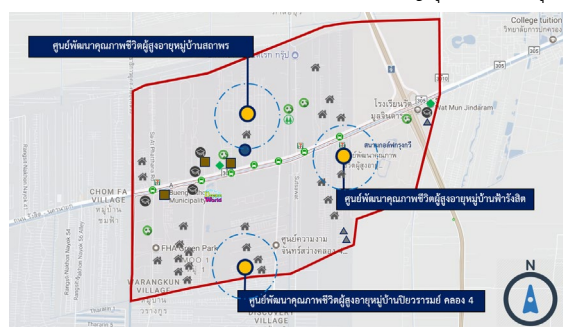
ขอบเขตของงานวิจัย

1) **ขอบเขตของเนื้อหา** ศึกษาข้อมูลที่มีผลกระทบต่อผู้สูงอายุในพื้นที่ ได้แก่ ข้อมูลพื้นฐาน ด้านประชากรและสังคม แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง รวมถึงข้อมูลทางด้านกฎหมายและนโยบายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ศึกษาลักษณะทางสังคม และเศรษฐกิจของผู้สูงอายุในพื้นที่ ศึกษาและวิเคราะห์ลักษณะทางด้านกายภาพ รวมถึงสภาพแวดล้อมในพื้นที่ ทั้งด้านที่อยู่อาศัย อาคารและพื้นที่ภายนอก ในเรื่องปัญหา และอุปสรรคในการใช้งาน และนำหลักการเมืองน่าอยู่ผู้สูงอายุทั้ง 8 ด้าน ประกอบด้วย 2 ด้านทางกายภาพ ซึ่งได้แก่ ที่อยู่อาศัย และสภาพพื้นที่ภายนอกและตัวอาคาร เป็นแนวทางในการออกแบบ

2) **ขอบเขตของพื้นที่ศึกษา** เลือกศึกษาเป็นระดับชุมชน ในเขตพื้นที่ชุมชนในเขตปริมณฑล คือ เทศบาลเมืองบึงยี่โก อำเภอรัญบุรี จังหวัดปทุมธานี โดยขอบเขตพื้นที่ศึกษา คือ ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ(ศูนย์ผู้สูงอายุ) ทั้งหมด 3 แห่ง ซึ่งตั้งอยู่ในสโมสรของหมู่บ้านจัดสรร ประกอบด้วย ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุหมู่บ้านฟ้ารังสิต ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุหมู่บ้านปวยวรามย์ คลอง 4 และศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุหมู่บ้านสภาพร

ภาพ 1 ขอบเขตพื้นที่ศึกษา ตำบลบึงยี่โก อำเภอรัญบุรี จังหวัดปทุมธานี

ภาพ 2 แสดงตำแหน่งพื้นที่ศึกษาศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุทั้ง 3 แห่ง

3) ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรในการศึกษาและวิจัยครั้งนี้คือผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ไม่รวมผู้สูงอายุที่มีอาการหลงหรือหูตึง ซึ่งเป็นอุปสรรคในการสัมภาษณ์ หรือป่วยหนักจนไม่มีความสามารถในการใช้พื้นที่ภายนอกได้ด้วยตัวเอง โดยทำการสัมภาษณ์ทั้งหมด 3 ระยะ ได้แก่

ขั้นที่ 1 คือทำแบบสอบถามเพื่อทราบข้อมูลด้านสังคมและเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ สุ่มประชากรผู้สูงอายุจากทั้งหมด 613 คน โดยใช้ทฤษฎีของทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane) กำหนดขอบเขตความคลาดเคลื่อน 0.05 สรุปยอดประชากรผู้สูงอายุที่ทำแบบสอบถามในขั้นแรก เป็นจำนวน 242 คน

ขั้นที่ 2 คือสัมภาษณ์กลุ่มที่ผู้สูงอายุที่คัดเลือกมาจากขั้นที่ 1 โดยสุ่มประชากรผู้สูงอายุร้อยละ 30 ของประชากรผู้สูงอายุในขั้นที่ 1 เป็นจำนวนทั้งสิ้น 73 คน จำแนกการสัมภาษณ์กระจายไปตามศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ 4 ที่ คือ ศูนย์ผู้สูงอายุหมู่บ้านฟ้ารังสิต สัมภาษณ์ 38 คน ,ศูนย์ผู้สูงอายุหมู่บ้านปิยวารมย์ คลอง 4 สัมภาษณ์ 15 คน และศูนย์ผู้สูงอายุหมู่บ้านสถาพร สัมภาษณ์ 20 คน

ขั้นที่ 3 คือสัมภาษณ์แบบเชิงลึก โดยคัดเลือกตัวอย่างจากกลุ่มผู้สูงอายุในขั้นที่ 2 เป็นจำนวนทั้งสิ้น 9 คน แบ่งจำนวนตามอายุของผู้สูงวัยทั้ง 3 ช่วง คือต้น (60-69 ปี), กลาง (70-79ปี) และปลาย (80 ปีขึ้นไป) อย่างละ 1 คน จำแนกการสัมภาษณ์กระจายไปตามศูนย์ผู้สูงอายุ 3 ที่ตั้งที่กล่าวข้างต้น คือ ศูนย์ฯ ละ 3 คน

ขั้นตอนในการดำเนินงานวิจัย

1) **ข้อมูลทฤษฎี** ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุทั้งด้านที่อยู่อาศัย อาคาร และพื้นที่ภายนอกในเขตเทศบาลเมืองบึงยี่โถ รวมถึงศึกษาแนวคิดทฤษฎี งานวิจัยและวิทยานิพนธ์เกี่ยวข้อง

2) **ข้อมูลปฐมภูมิ** สอบถาม สัมภาษณ์ สัมภาษณ์เชิงลึก รวมถึงการสำรวจลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ศึกษา เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์และสรุปผลการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1) **แบบสอบถาม** ในการสำรวจข้อมูลทั่วไปได้ใช้แบบสอบถาม เพื่อศึกษาข้อมูลทางด้านสังคม เศรษฐกิจ ของผู้สูงอายุในพื้นที่เทศบาลเมืองบึงยี่โถ

2) **แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง** การสำรวจความคิดเห็นจากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุในพื้นที่ชุมชน เพื่อศึกษาลักษณะสภาพการอยู่อาศัย ตลอดจนศึกษาพื้นที่ภายนอกอาคาร สภาพแวดล้อม และสิ่งอำนวยความสะดวกของชุมชน เพื่อศึกษาทัศนคติของผู้สูงอายุที่มีต่อพื้นที่ดังกล่าว นำไปสู่การปรับปรุงที่อยู่อาศัย และพื้นที่ภายนอกเพื่อความเหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ชานเมืองกรุงเทพมหานคร โดยแบบสัมภาษณ์จะแบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปของผู้สูงอายุ การวิเคราะห์ด้านที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุ และข้อมูลด้านอาคารและพื้นที่ภายนอกของชุมชน

3) **แบบสัมภาษณ์เชิงลึก** การเข้าไปสำรวจ สังเกต วัดระยะ และสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ เกี่ยวกับชีวิตประจำวันและการทำงานพื้นที่ต่าง ๆ ในบ้านพักอาศัย และรอบบริเวณบ้าน เพื่อนำมาวิเคราะห์ถึงปัญหา พฤติกรรม และความต้องการของผู้สูงอายุ นำไปสู่การออกแบบปรับปรุงที่พักอาศัย เพื่อเป็นบ้านต้นแบบให้กับบ้านหลังอื่น ๆ ที่มีลักษณะใกล้เคียงกันในชุมชน

4) **แบบสำรวจ** การสำรวจภาคสนาม ทางผู้วิจัยมีการเก็บข้อมูลทางด้านปัจจัยการเข้าถึงของพื้นที่ ปัจจัยทางกายภาพของพื้นที่ ปัจจัยทางภูมิทัศน์ ปัจจัยการจัดการระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ และปัจจัยทางด้านอุปสรรคของพื้นที่ ด้วยการสำรวจ สังเกต ทำแผนที่ประกอบการสำรวจ

ผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง แนวทางการออกแบบปรับปรุง ที่อยู่อาศัย อาคารและพื้นที่ภายนอกสำหรับผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ชานเมือง : กรณีศึกษา พื้นที่เขตเทศบาลเมืองบึงยี่โถ จังหวัดปทุมธานี สามารถสรุปผลการวิจัยแบ่งตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

1. ลักษณะสภาพสังคม และเศรษฐกิจของผู้สูงอายุในพื้นที่ชุมชน

ผู้สูงอายุกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มากกว่าเพศชาย โดยบ้านฟ้ารังสิต บ้านปียวรารมย์ และบ้านสถาพร มีสัดส่วนของผู้สูงอายุเพศหญิงมากกว่าเพศชายเหมือนกัน มีอายุอยู่ในช่วง 60 - 69 ปี มากที่สุด ส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส โดยผู้สูงอายุ บ้านฟ้ารังสิต มีสถานภาพเป็นหม้ายมากที่สุด บ้านปียวรารมย์ และบ้านสถาพร มีสถานภาพสมรสมากที่สุด มีบุตรจำนวน 1 - 2 คน เป็นบุตรชายจำนวน 1 คน และบุตรหญิงจำนวน 1 คน โดยที่ส่วนใหญ่มีจำนวนสมาชิกในครอบครัวจำนวน 5 คน โดยผู้สูงอายุบ้านฟ้ารังสิต มีจำนวนสมาชิกในครอบครัว 2 คน มากที่สุด บ้านปียวรารมย์ มีจำนวนสมาชิกในครอบครัว 4 คน มากที่สุด และบ้านสถาพร มีจำนวนสมาชิกในครอบครัว 4 คน และ 5 คน มากที่สุดในสัดส่วนที่เท่ากัน อีกทั้งกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ

ลักษณะการประกอบอาชีพของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอาชีพเดิมที่แตกต่างกัน เช่น ค้าขาย แม่บ้าน รับจ้าง รองลงมาคือพนักงานเอกชน และข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ และเมื่อทำการเปรียบเทียบสัดส่วนอาชีพเดิมและอาชีพปัจจุบันของผู้สูงอายุ สามารถวิเคราะห์ได้ว่า เมื่ออายุเพิ่มขึ้นมากเรื่อย ๆ การประกอบอาชีพก็จะเปลี่ยนไปตามสภาพร่างกายที่ไม่ได้แข็งแรงเหมือนตอนวัยกลางคน โดยหันไปประกอบอาชีพอื่น ๆ แทน เช่น ค้าขาย และเป็นแม่บ้าน เป็นต้น หรือไม่ได้ประกอบอาชีพใด ๆ เลย ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุมีรายได้น้อยกว่า 5,000 บาทต่อเดือน รองลงมาคือ 5,001-10,000 บาทต่อเดือน โดยมีรายได้จากลูกหลาน จากเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ และจากเงินบำนาญ ส่วนในด้านของรายจ่ายต่อเดือน พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีค่าใช้จ่ายไปกับอาหารและของใช้มากที่สุด รองลงมาคือ ค่าใช้จ่ายในการทำบุญ และค่าใช้จ่ายในส่วนของการอยู่อาศัย(ค่าน้ำ ค่าไฟ)

ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีสุขภาพโดยรวมแข็งแรงมาก ช่วยเหลือตัวเองได้ เมื่อยามเจ็บป่วยมีผู้ดูแล คือ ลูก หลาน รองลงมาคือ มีคู่สมรสเป็นผู้ดูแล เนื่องจากส่วนใหญ่มีสุขภาพโดยรวมแข็งแรงมาก จึงไม่ค่อยมีปัญหาการทำงานจากร่างกาย แต่มีกลุ่มที่มีปัญหา คือปัญหาด้านการมองเห็น และมีปัญหาด้านการเคลื่อนไหว การเดิน การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้สอบถามเรื่องการได้รับบาดเจ็บทางร่างกายในรอบ 1 ปีที่ผ่านมา พบว่า ส่วนใหญ่ไม่เคยได้รับบาดเจ็บเลย ลักษณะที่ได้รับบาดเจ็บคือ หกล้ม และได้รับบาดเจ็บจากยานพาหนะ โดยสถานที่ที่ทำให้ได้รับบาดเจ็บ คือในบ้านมากกว่าบริเวณสถานที่อื่น ๆ ที่ไม่ใช่บ้าน บริเวณสนาม และส่วนที่พักผ่อน สถานที่ที่ได้รับบาดเจ็บในบ้าน ได้แก่ ในห้องน้ำ ห้องอาบน้ำ และบันได และที่ได้รับความเจ็บนอกบ้าน หรือได้รับบาดเจ็บโดยสถานที่ที่ไม่ใช่บ้าน ส่วนใหญ่คือ ถนน รองลงมาคือ บาทวิถี และลานบ้าน โดยผู้สูงอายุ โดยบ้านฟ้ารังสิต และบ้านปียวรารมย์ได้รับบาดเจ็บโดยสถานที่ที่ไม่ใช่บ้าน คือ ถนน และบาทวิถี กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ชอบออกกำลังกาย และพบว่าประเภทของการออกกำลังกาย 3 อันดับแรก ได้แก่ เดิน วิ่ง รองลงมา คือ มวยจีน โยคะ และปั่นจักรยาน โดยสถานที่ที่ใช้ออกกำลังกาย 3 อันดับแรก ได้แก่ สนาม สนามเฉพาะ รองลงมาคือ ตัวบ้าน สถานที่พักผ่อน และสวนสาธารณะ โดยผู้สูงอายุ บ้านฟ้ารังสิต บ้านปียวรารมย์ และบ้านสถาพร ส่วนใหญ่จะออกกำลังกายที่สโมสร สนามเฉพาะ และออกกำลังกายทุกวัน รองลงมา คือ 2 - 3 ครั้งต่อสัปดาห์

2. พฤติกรรมการใช้งาน ปัญหา และความต้องการ ด้านที่อยู่อาศัย อาคารและพื้นที่ภายนอกของพื้นที่ชุมชน

1) ด้านที่อยู่อาศัย : สภาพที่อยู่อาศัยในปัจจุบันส่วนใหญ่ คือ ทาวน์เฮ้าส์ ส่วนบ้านเดี่ยว และตึกแถวมีเป็นส่วนน้อย ส่วนใหญ่ คู่สมรสลูก หลาน ญาติ เป็นผู้ครอบครองที่อยู่อาศัย โดยมีคนที่อาศัยอยู่ด้วย ได้แก่ ลูกหลาน คู่สมรส และญาติ โดยผู้สูงอายุ บ้านฟ้ารังสิต บ้านปียวรารมย์ และบ้านสถาพร ส่วนใหญ่อาศัยอยู่กับลูกหลาน โดยผู้สูงอายุบ้านฟ้ารังสิต และบ้านปียวรารมย์ ส่วนใหญ่มีระยะเวลาการอยู่อาศัย ณ ที่อยู่ปัจจุบันเป็นเวลา 11 - 15 ปี ส่วนบ้านสถาพรมีระยะเวลาการอยู่อาศัย ณ ที่อยู่ปัจจุบันเป็นเวลา 6 - 10 ปี และ 11 - 15 ปี ในสัดส่วนที่เท่ากัน ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่คิดการ

วางแผนย้ายที่อยู่ใหม่ ซึ่งเหตุผลที่ผู้สูงอายุไม่คิดย้ายที่อยู่ใหม่ มีสาเหตุมาจากอยากรักษาอยู่กับครอบครัว ค้นเคยกับละแวกเดิม และมีคนดูแล ปัญหา อุปสรรคของที่อยู่อาศัยปัจจุบันของผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่ไม่มีปัญหา ส่วนในกลุ่มพื้นที่ที่มีปัญหา ได้แก่ ห้องน้ำ ห้องครัว และบันได โดยผู้สูงอายุบ้านฟ้ารังสิตพื้นที่ที่มีปัญหาส่วนใหญ่คือ ห้องครัว บ้านปียวธรรมย์ คือ ห้องน้ำ และโรงรถ ในสัดส่วนที่เท่ากัน และบ้านสถาพร คือ ห้องน้ำ สาเหตุของพื้นที่ที่มีปัญหาส่วนใหญ่คือ ไม่เหมาะสมต่อการใช้งาน

2) ด้านอาคารและพื้นที่ภายนอกของพื้นที่ชุมชน : จากการสัมภาษณ์ทัศนคติของผู้สูงอายุกลุ่มตัวอย่าง เรื่องสิ่งอำนวยความสะดวกที่ผู้สูงอายุคิดว่าควรมีเพิ่ม ความเห็นว่า สิ่งอำนวยความสะดวกที่ควรเพิ่ม 3 อันดับแรก ได้แก่ แพทย์และพยาบาลมาตรวจเป็นระยะ รองลงมา คือ บริการรับ-ส่งไปที่ต่างๆ และกิจกรรมเพื่อสุขภาพ โดยผู้สูงอายุ บ้านฟ้ารังสิต มีความเห็นว่า สิ่งอำนวยความสะดวกที่ควรเพิ่ม คือ แพทย์และพยาบาลมาตรวจเป็นระยะ และบริการรับ-ส่งไปที่ต่าง ๆ บ้านปียวธรรมย์ คือ แพทย์และพยาบาลมาตรวจเป็นระยะ บริการรับ-ส่งไปที่ต่าง ๆ และ กิจกรรมเพื่อสุขภาพ ในสัดส่วนที่เท่ากัน และบ้านสถาพร คือ แพทย์และพยาบาลมาตรวจเป็นระยะ คิดเป็นร้อยละ 60

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เดินทางภายในชุมชนโดยการปั่นจักรยาน เดินเท้า และใช้รถยนต์ส่วนตัว โดยผู้สูงอายุบ้านฟ้ารังสิต และบ้านสถาพร ส่วนใหญ่เดินทางภายในชุมชนโดยการปั่นจักรยาน ส่วนบ้านปียวธรรมย์เดินทางภายในชุมชนโดยการเดินเท้า และปั่นจักรยาน นอกจากนี้ยังเดินทางไปสถานที่ภายในชุมชนด้วยตัวเองเป็นส่วนใหญ่ อีกทั้ง การเดินทางไปยังภายนอกชุมชนของกลุ่มตัวอย่าง ส่วนใหญ่เดินทางโดยการใช้บริการรถโดยสารประจำทาง รองลงมา คือ รถยนต์ส่วนตัว และใช้จักรยานยนต์ โดยผู้สูงอายุบ้านฟ้ารังสิตส่วนใหญ่เดินทางไปยังภายนอกชุมชนโดยการใช้บริการรถโดยสารประจำทาง บ้านปียวธรรมย์เดินทางไปยังภายนอกชุมชนโดยการใช้รถยนต์ส่วนตัว และบ้านสถาพรเดินทางไปยังภายนอกชุมชนโดยการใช้รถยนต์ส่วนตัว และใช้บริการรถโดยสารประจำทาง นอกจากนี้ยังเดินทางไปสถานที่ภายนอกชุมชนด้วยตัวเองอีกด้วย ปัญหาอุปสรรคของการใช้งานพื้นที่ภายนอก ส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาอุปสรรคของการใช้งานพื้นที่ภายนอก โดยกลุ่มที่คิดว่าพื้นที่ที่มีปัญหา ได้แก่ ทางเท้า ถนน ทางลาดและห้องน้ำ และพบว่าสาเหตุของพื้นที่ที่มีปัญหา คือ ไม่เหมาะสมต่อการใช้งาน พื้นที่นั้น ๆ เสียหายไม่ได้รับการซ่อมแซม และไม่เพียงพอต่อการใช้งาน โดยผู้สูงอายุบ้านฟ้ารังสิตพบว่าสาเหตุของพื้นที่ที่มีปัญหาส่วนใหญ่ คือ ไม่เพียงพอต่อการใช้งาน บ้านปียวธรรมย์พบว่าสาเหตุของพื้นที่ที่มีปัญหาส่วนใหญ่ คือ ไม่เหมาะสมต่อการใช้งาน และบ้านสถาพรพบว่าสาเหตุของพื้นที่ที่มีปัญหาส่วนใหญ่ คือ ไม่เหมาะสมต่อการใช้งานและพื้นที่นั้น ๆ เสียหายไม่ได้รับการซ่อมแซม นอกจากนี้ผู้สูงอายุยังมีความเห็นว่า การจัดสาธารณูปโภค/สิ่งแวดลอมสำหรับผู้สูงอายุ ได้แก่ ด้านทางเดินเท้า ด้านสถานพยาบาล ด้านราวจับในห้องน้ำสาธารณะ ด้านวัด ด้านทางข้ามที่ติดสัญญาณไฟ และด้านป้ายสัญญาณเตือนส่วนใหญ่มีความจำเป็น จึงเป็นโอกาสในการเสนอแนะแนวทางการออกแบบปรับปรุงในพื้นที่ดังกล่าวได้

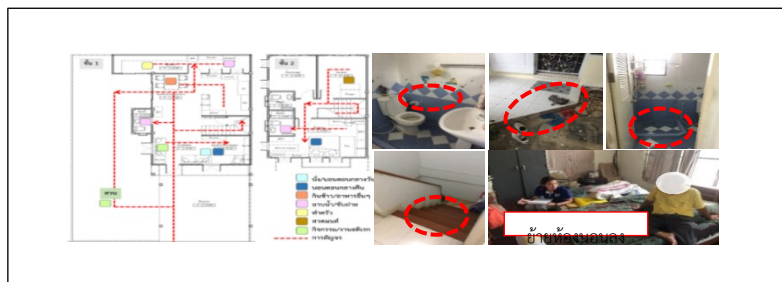
3. แนวทางการออกแบบและปรับปรุงที่อยู่อาศัย อาคารและพื้นที่ภายนอก รวมถึงพัฒนาสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ภูมิทัศน์ ให้มีความเหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุและผู้ใช้งานทุกสถานะทุกวัย

3.1) แนวทางการออกแบบปรับปรุงด้านที่อยู่อาศัย

ในการจัดเตรียมที่อยู่อาศัยให้เหมาะสมต่อสภาพการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุ ควรคำนึงถึงการ ใช้งานของผู้สูงอายุ พร้อมผู้ดูแลหรืออุปกรณ์ช่วยเหลือต่าง ๆ ด้วย โดยจัดเตรียมพื้นที่ให้เพียงพอ ไม่จัดทำลักษณะทางกายภาพของอาคารที่เป็นอุปสรรคต่อการใช้งาน ควรจัดทำลักษณะทางกายภาพของบ้านทุกประเภทให้เหมาะสม เพื่อสนับสนุนให้ผู้สูงอายุสามารถช่วยเหลือตนเองได้ เช่น แนวผนังติดทางเดิน ควรมีส่วนที่เป็นผนังทึบ เพื่อป้องกันการติดตั้งราวจับพยุงได้ในอนาคต เมื่อผู้สูงอายุต้องการวัสดุอุปกรณ์ที่ติดตั้ง ควรอยู่ในตำแหน่งที่ใช้งานได้สะดวก และไม่จำเป็นต้องออกแรงมาก ตามแนวคิดการออกแบบเพื่อทุกคน (Universal Design)¹³ นอกจากนี้ ในการเลือกติดตั้งอุปกรณ์อำนวยความสะดวก ควร

¹³ ไตรรัตน์ จารุทัศน์และคณะ, การออกแบบสำหรับทุกคน (Universal Design), 2551.

คำนึงถึงการรับรู้ด้านเทคโนโลยีของผู้สูงอายุให้เหมาะสมตามพื้นฐานความเคยชินของยุคสมัย และวิถีการใช้ชีวิต เน้นอุปกรณ์ที่เข้าใจและใช้งานได้ง่าย ไม่สับสน สอดคล้องกับแนวคิดการออกแบบเพื่อทุกคน ที่แนะนำให้ผู้สูงอายุย้ายที่นอนลงมาชั้นล่าง เนื่องจากการตอบสนองของสภาพการอยู่อาศัยชั้นพื้นฐานของผู้สูงอายุที่เหมาะสม อย่างไรก็ตาม ถ้ามีการต่อเติมใด ๆ ควรจัดทำผนังห้องนอนให้สามารถปรับเปลี่ยนได้ง่าย ไม่ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างอาคาร เพื่อในอนาคตที่ผู้สูงอายุมีภาวะติดเตียง จะได้สามารถปรับเปลี่ยนผนัง และช่องเปิดของห้องนอน ให้สามารถเชื่อมต่อกับพื้นที่สังคมของสมาชิกในครอบครัวได้ ในขณะเดียวกัน ผู้สูงอายุที่มีภาวะติดเตียงก็ยังมีส่วนตัวได้โดยไม่ตัดขาดจากสังคมครอบครัว ด้วย พื้นที่ห้องนั่งเล่นจัดเป็นพื้นที่ที่ผู้สูงอายุใช้บ่อยที่สุด ควรจัดทำให้มีขนาดเหมาะสมสำหรับการทำกิจกรรมร่วมกันของครอบครัวได้ ควรมีประตูหน้าต่างบานใหญ่ที่เปิดออกสู่ภายนอก เพื่อให้ผู้สูงอายุจะได้เห็นบรรยากาศภายนอกได้แม้จะอยู่ภายในบ้าน เป็นการกระตุ้นให้เกิดความสดชื่น มีชีวิตชีวา และจัดทำพื้นที่ห้องนั่งเล่นให้สามารถเชื่อมต่อกับภายนอกได้ดังปัจจุบันที่เชื่อมต่อกับเฉลียง และสวนจะส่งเสริมให้พื้นที่เหมาะต่อการใช้งานในเชิงอเนกประสงค์ ให้ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรมส่วนตัวที่เคยทำก่อนหน้านี้ และสามารถจัดบรรยากาศระหว่างภายในภายนอกให้ต่อเนื่องกันโดยไม่ตัดขาดพื้นที่ ทำให้ผู้สูงอายุได้มีกิจกรรมที่ผ่อนคลายไว้ทำยามว่างในพื้นที่ที่สร้างบรรยากาศที่คุ้นชิน และสามารถปรับตัวเข้ากับที่อยู่อาศัยใหม่ได้ดียิ่งขึ้น ห้องนอนควรเข้าถึงห้องน้ำได้โดยตรง และควรเชื่อมต่อกับห้องนั่งเล่น ปรับทิศทางการเปิดของประตูให้เข้าถึงกันได้อย่างปลอดภัยและไม่มีระยะกระชั้น ลดความชุกของการสัญจรที่ที่ว่างหน้าบันได เฉลียงเชื่อมต่อไปยังประตูรั้วเล็กโดยไม่ต้องเดินผ่านที่จอดรถ และไม่ต้องออกแรงเปิดประตูลูกขนาดใหญ่ จัดทำทางเดินนอกบ้านได้โดยมีหลังคาคลุม นอกจากนี้ ในการพัฒนาโครงการจัดสรรในอนาคต ควรพัฒนาที่อยู่อาศัยให้สอดคล้องกับสภาพการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุทุกช่วงภาวะพึ่งพิงไว้ล่วงหน้า โดยจัดวางตำแหน่งของพื้นที่ใช้สอยให้เหมาะสมตามพื้นที่ที่ผู้สูงอายุใช้บ่อยตามหลักการออกแบบเพื่อผู้สูงอายุ

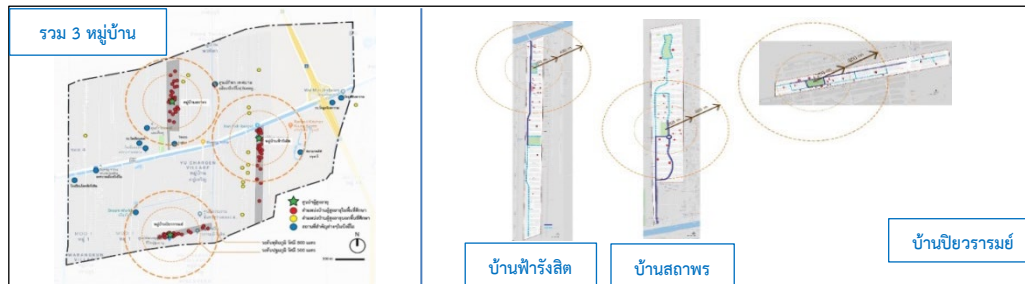
ภาพ 3 แนวทางการปรับปรุงและออกแบบที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุ

3.2) แนวทางการออกแบบปรับปรุงด้านอาคารและพื้นที่ภายนอก

ควรเพิ่มเติม และปรับปรุงพื้นที่ของสวนสำหรับผู้สูงอายุไปในสวนของสโมสร หรือสวนสาธารณะของเดิมที่มีอยู่ เพื่อช่วยเพิ่มกิจกรรมกลางแจ้งให้กับผู้สูงอายุได้ออกมาใช้งานมากขึ้น เช่น สวนเพื่อการบำบัด (Healing garden), สวนสมาธิ (Meditation garden), สวนกระตุ้นประสาทสัมผัส (Sensory garden) และสวนฟื้นฟู (Therapeutic garden) ตามหลักการ แนวคิดและคุณลักษณะสภาพกายภาพของสวนสำหรับผู้สูงอายุ¹⁴ ในการจัดทำถนน-ทางเท้า ควรคำนึงถึงการใช้งานของผู้สูงอายุใช้ร่วมกับบุคคลที่ใกล้ชิด เช่น ครอบครัว เพื่อนบ้าน โดยจัดทำพื้นที่ให้มีความสะดวก ปลอดภัย มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม เชื้อต่อการทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุ และบุคคลอื่น ทั้งวัยเด็ก วัยผู้ใหญ่ และวัยสูงอายุด้วยกันได้ โดยทำทางเท้าระดับเดียวกับผิวถนนเพื่อเลี้ยวพื้นต่างระดับ ให้มีความกว้าง 1.5 - 2.0 เมตร เพื่อเพียงพอสำหรับการเดินเคียงกันโดยไม่มีสิ่งกีดขวาง ใช้ขอบปูนกันผิวจราจร และทางเท้า พร้อมจัดทำสัญลักษณ์แบ่งทางบนถนนให้ชัดเจน เพื่อให้ผู้ขับขี่ยวักมากขึ้น รวมถึงทำลูกระนาดกันถนน เพื่อชะลอความเร็วรถยนต์ เพิ่มพื้นที่ของทางสัญจรสำหรับทางเท้า และทางจักรยาน ให้อยู่ร่วมกับถนนปัจจุบันในแต่ละหมู่บ้าน เนื่องจากผู้สูงอายุส่วนใหญ่ใช้การเดินเท้า และ

¹⁴ ภาวดี อังสุสิงห์, การออกแบบสวนที่พักอาศัยสำหรับผู้สูงอายุสมองเสริม, 2559.

จักรยานเป็นหลัก รวมถึงจัดวางที่นั่งพักแบบมีพนักพิงและที่วางแขนทุกระยะ 100 - 125 เมตรทั่วทั้งโครงการ เพื่อเอื้อให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงพื้นที่ส่วนกลางที่ต้องการได้มากขึ้น ผู้สูงอายุจะใช้พื้นที่ส่วนกลางพร้อมบุคคลอื่น เพื่อส่งเสริมให้เป็นพื้นที่ทางสังคมที่ผู้สูงอายุได้มีปฏิสัมพันธ์เชิงบวกกับเพื่อนบ้าน ควรจัดทำที่นั่งพักแบบมีพนักพิงและที่วางแขนที่เหมาะสมต่อการพบปะสังสรรค์ระหว่างผู้สูงอายุ เช่น นั่งล้อมเป็นวง นั่งตรงข้ามกัน หรือนั่งเป็นมุมฉากกัน และจัดทำที่นั่งอยู่ใกล้สนามเด็กเล่นให้ผู้สูงอายุสามารถสอดส่องดูแลหลานวัยเด็กได้

ภาพ 4 การกระจุกตัวของตำแหน่งที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุในพื้นที่ศึกษาทั้ง 3 แห่ง

การอภิปรายผลและข้อค้นพบ

- 1) ผู้สูงอายุส่วนมากในโครงการจัดสรรไม่ได้ประกอบอาชีพ จึงมีเวลาว่างค่อนข้างมาก จึงออกไปที่ศูนย์ฯ ผู้สูงอายุเพื่อพบปะพูดคุยกับเพื่อน ทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้ทำกิจกรรมฝึกอาชีพ จะทำให้ผู้สูงอายุได้ประโยชน์ในเรื่องของร่างกายแข็งแรง จิตใจสดชื่นแจ่มใส และสร้างรายได้ ทำให้ผู้สูงอายุจะภูมิใจในสิ่งที่ตนเองทำได้ทำ
- 2) จากการสอบถามเรื่องพฤติกรรมการใช้งานในพื้นที่ต่างๆของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ผู้สูงอายุจะทำกิจวัตรประจำวันที่ชั้นล่างของบ้านเป็นส่วนใหญ่ และเมื่อมีภาวะพึ่งพิงมากขึ้น ผู้สูงอายุจะรับผิดชอบหน้าที่ลดลง โดยจะใช้พื้นที่อยู่บริเวณห้องนั่งเล่น โซฟาหน้าทีวี อาจเป็นแนวทางในการย้ายที่นอนตอนกลางคืนจากชั้นบนลงมาชั้นล่าง
- 3) ผู้สูงอายุภายในชุมชน มีร่างกายแข็งแรง สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ทุกคน (Non Assisted) แต่ในความเป็นจริงแล้วนั้น ในอนาคตหากมีคนพิการหรือคนนั่งรถเข็นในชุมชน เราควรมีการปรับปรุงทางเดินเท้าหรือสิ่งอำนวยความสะดวกชุมชนอื่น ๆ ด้วยเพื่อรองรับกับการใช้งานของกลุ่มคนเหล่านี้ด้วย ดังในทฤษฎีการออกแบบเพื่อมวลชน
- 4) ผู้สูงอายุที่เข้าไปใช้งานในศูนย์ฯ ผู้สูงอายุ กรณีที่รวมทั้ง 3 แห่ง พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ที่เข้ามาใช้งานในศูนย์ฯผู้สูงอายุ คือ ผู้สูงอายุที่อยู่ในหมู่บ้านเดียวกับที่ตั้งของศูนย์ฯผู้สูงอายุนั้นๆ ภายนอกหมู่บ้านมีการเข้ามาใช้งานบ้าง ซึ่งจะอยู่ในขอบเขตรัศมีการเดินทางระยะ 500 - 800 เมตร แต่ถ้าแยกเฉพาะแต่ละแห่ง พบว่า ส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ในขอบเขตรัศมีการเดินทางระยะ 200 - 400 เมตร
- 5) จากการศึกษากิจกรรมการใช้งานของพื้นที่ภายนอกบ้าน พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จะไปใช้งานเฉพาะสวนสาธารณะหลักของโครงการซึ่งจะติดกับศูนย์ฯผู้สูงอายุเท่านั้น แต่ไม่ไปใช้งานในส่วนอื่น ๆ สาเหตุอาจมาจากลักษณะของผังโครงการที่มีลักษณะแคบ ยาวและลึก ทำให้ผู้สูงอายุเดินทางไปใช้งานลำบาก

ข้อเสนอแนะ

- 1) ควรมีการศึกษาเรื่องแนวทางการออกแบบปรับปรุง ที่อยู่อาศัย อาคาร และพื้นที่ภายนอกสำหรับผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ชานเมืองกรุงเทพมหานครให้มากขึ้น เนื่องจากงานวิจัยฉบับนี้ศึกษาเฉพาะที่อยู่อาศัยที่เป็นโครงการจัดสรร ซึ่งลักษณะของผู้สูงอายุในเขตชานเมืองแต่ละแห่ง จะมีลักษณะที่แตกต่างกันในเรื่องของสังคม เศรษฐกิจ การอยู่อาศัย และลักษณะทางกายภาพของชุมชน ซึ่งผลการศึกษาที่ได้จะเป็นการต่อยอดของงานวิจัยนี้
- 2) ในอนาคต ผู้สูงอายุจะมีภาวะพึ่งพิงมากขึ้น จึงควรจัดทำลักษณะทางกายภาพของสิ่งอำนวยความสะดวกชุมชนที่รองรับการใช้งานของผู้ที่นั่งรถเข็นด้วย เพื่อผู้สูงอายุทุกกลุ่มสามารถออกมาทำกิจกรรมภายนอกบ้านได้ตามทฤษฎีการออกแบบเพื่อทุกคน หรือ Universal Design

3) ควรมีการศึกษากลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้สูงอายุ ADL (Activity Daily Living) ได้แก่ ผู้สูงอายุประเภทติดบ้านเพิ่มเติม เนื่องจากงานวิจัยนี้ศึกษาเฉพาะผู้สูงอายุที่มีร่างกายแข็งแรงเท่านั้น ซึ่งเป็นผู้สูงอายุประเภทติดสังคมที่เข้ามาใช้บริการที่ศูนย์ผู้สูงอายุ

บรรณานุกรม

กาญจนา ตั้งชลทิพย์, กรุงเทพมหานคร : **เมืองใดดีตลอดกาลของประเทศไทย, พ.ศ.2550**. สืบค้น 1 ตุลาคม 2560.

www.ipor.mahidol.ac.th/ipsr/annualconference/Articles/Download/Article02.pdf.

การคาดประมาณประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2553-2583. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ

เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2556.

กักร กุลชล และ ชัยสิทธิ์ ด่านกิตติกุล, **แนวทางการปรับปรุงระบบทางเดินเท้าสำหรับคนพิการและผู้สูงอายุ**.

กรุงเทพฯ: ภาควิชาการออกแบบและวางผังชุมชนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 2548.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์. หน่วยปฏิบัติการวิจัยสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุและ

คนพิการ. **บ้านปลอดภัยวัยเกษียณ**. กรุงเทพฯ: (ม.ป.ท.), 2555

ไทรรัตน์ จารุทัศน์. **การออกแบบสำหรับทุกคน**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.

———. **มาตรฐานขั้นต่ำสำหรับที่พักอาศัยและสภาพแวดล้อมของผู้สูงอายุ**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2548.

เทศบาลเมืองบึงยี่โก, **การบริหารจัดการศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ**. (ม.ป.ท.), พ.ศ.2557.

———. **โครงการศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ**. (ม.ป.ท.), 2558

พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ 2546-2547. กรุงเทพฯ: กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2550.

วันสินทร์ สุยสุวรรณ, **“การปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกชุมชนเพื่อการอยู่อาศัยที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุใน**

ชนบทภาคกลาง: กรณีศึกษามุ่บ้านเขาน้อย อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์.” วิทยานิพนธ์ปริญญา

เคพัฒนาศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พ.ศ.2553.

ศูนย์ข้อมูลสังฆารมทรัพย์, **“รายงานประจำปี 2558**.” สืบค้น 15 กันยายน 2560. www.reic.or.th/about_report.aspx.

สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์. **คู่มือปฏิบัติวิชาชีพสถาปัตยกรรม การออกแบบสภาพแวดล้อมและ**

สิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับทุกคน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สถาบันสถาปนิกสยาม, 2552

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. **สำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2513, 2523, 2533, 2543 และ 2553**. กรุงเทพฯ: งานสถิติ

ประชากรและเคหะ ฝ่ายสถิติประชากร กองสำรวจประชากร สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎามนตรี, 2557

อรไพลิน โชควิยากร. **สภาพการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุในโครงการจัดสรรประเภทบ้านเดี่ยว บ้านแฝด บ้านแถว :**

กรณีศึกษา โครงการไอลิฟพาร์ค และ ไอลิฟทาวน์ กานดา พระราม 2 กม.14 (แสมดำ). วิทยานิพนธ์

เคพัฒนาศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2558

Burton, Elizabeth and Mitchell, Lynne. **Inclusive urban design: Street for life**. Oxford : Architectural Press, 2006.

Global Age-Friendly Cities. A Guide. Geneva: WHO, 2007.

World report on Ageing and Health. 2015. Geneva: WHO, 2015.